Josef Škvorecký
Obyčejné životy
spisy 25

Před třiceti lety 7
Po třiceti letech 69
Poznámky a vysvětlivky 135

Books and Cards

Books and Cards

Josef Škvorecký
Obyčejné životy
Novela pro stálé čtenáře
spisy 25

© Josef Škvorecký, 2010
Copyright © Books and Cards, 2010
ISBN 978-80-904186-7-7

Novelu Obyčejné životy *jsem dokončil v osmdesátém roce života. Do jisté míry je to jeho sumář, neboť tím rokem opravdu začíná stáří. Většina postav a událostí má pravzor v životě, ale nejsou to ani portréty lidí, ani faktografická reportáž. Na začátku to byla parta spolužáků, potom ji pochybné společenské inženýrství rozdělilo, a nakonec ji – nebo ty z ní, kteří zbyli – ubývající život opět slil do společné nádoby všeho žijícího. Příběh jsem nosil v hlavě řadu let, odkládal jsem jej z roku na rok, až teď, v prvním roce stáří, jsem jej napsal. Ne proto, že bych si myslel, že líp to nejde, ale protože nevím, kolik času mi Všemohoucí ještě dopřeje.*

Protože mi knihy vycházejí už od roku 1958, víc než čtyři desetiletí, domnívám se, že čtenáři uvítají, když jim v Poznámkách připomenu některé postavy a události v mých románech zachycené, které se zde pouze mihnou a na něž už možná pozapomněli, a také některá méně známá historická fakta. Snad to uvítají i čtenáři, kteří ode mne ještě nečetli nic.

V textu jsou takové postavy, události a historická fakta označeny hvězdičkou (*) a v Poznámkách je najdete pod příslušnou stránkou.

Před třiceti lety

Podvečer. Medový a krvavý. Nezávislý na historické situaci národa a města, hovořící ke mně, starému devětatřicet let.

Stál jsem tu dávno, dávno, v pokoji se zlatofialovými tapetami. Na mosazné posteli ležel bassaxofonista, já držel v rukou jeho saxofon, za mnou astmatický dech.

Pokoj opět svítil jako barevný lampión, skrze záclony sahalo dovnitř zlatými paprsky slunce babího léta.*

Odhrnul jsem záclonu a skryt za žlutou látkou vyhlédl jsem na náměstí. Od autobusové zastávky na druhé straně kostela přicházel Antonín Jebavý, na hlavě čepici, ne proto, že patřila k nedávné uniformě času a historické situace, ale protože přišel z hor. Jako první. Stejně starý jako před dvěma desítkami let, mimo čas, snad i mimo politickou situaci. Z dvojtřídky v Orlických horách, pár kilometrů za Černou horou.

Tyčila se přede mnou, ztmavlá lesem skoro až k restauraci nahoře. Naďa byla mrtvá už sedmnáct let.

Vlastně to byla pouť k svaté Nadě. Pololetní prázdniny, přijel jsem do mrazivého Kostelce, maminka zemřela teprve před třemi týdny, jinak bych byl zůstal v Praze u Lizetky. Ale otec byl v Kostelci sám, bylo mi ho líto, přece jen. Ve vlaku se netopilo z nějakých úsporných důvodů, ačkoliv to jsem nechápal, táhla ho parní lokomotiva, snad zima šetřila páru. Takové nanicovaté myšlenky a dosud bolest té poslední noci, kdy ještě vypadala živá, ale už jenom hlasitě dýchala, a mně trvalo, než jsem si uvědomil, že dech, jako by jí v hrudi praskaly plíce, je to, čemu se v knihách říká smrtelné chroptění. Náhle ustalo. Chvíli jsem poslouchal, pak jsem vyšel do mrazivé chodby bývalého sirotčince, na stěnách žlutě svítily, nebo spíš byly vidět, noční lampičky. Šel jsem rychle v té polotmě k sesterně, tam měli opravdu rozsvíceno, zaťukal jsem na dveře. Sestra v čepci s křídly vzhlédla od knihy, asi od povinných denních modliteb, pohlédla na mě skrze skleněnou výplň dveří. Byla to Udelína,* znal jsem ji, před rokem jsem v nemocnici pomáhal, to jsem ještě chtěl na medicínu. Rychle vstala. „Maminka, myslím... Dokonáno jest," pravila nahlas, radostně. To jsem pochopil až ve vzpomínce, v té chvíli mi to připadalo kruté.

Pospíchal jsem za vlajícím černým hábitem sestry Udelíny, otevřenými dveřmi jsem v dálce viděl žlutou maminčinu tvář, sestra se za-

stavila u doktorových dveří, hlasitě zaťukala, hlasitě zvolala: „Pane doktore! Paní Smiřická je exitus!“ a spěchala dál, do pokoje, kde maminčina tvář jako ze slonové kosti ležela na bělostném polštáři. Sestra Udelína poklekla u postele a začala se modlit, klekl jsem si taky, neovladatelné myšlenky mě zanesly do dávné doby, kdy jsem klečíval u oltáře, přede mnou velebný pán Meloun, tkaničky vesnických podvlíkaček mu při pozdvihování koukaly zpod černých kalhot, a zase zpět k mrtvé mamince. A k mrtvé Nadě. Nezvládnutelný proud ani ne myšlenek.*

Přišel doktor, vzal maminku za ruku ze slonové kosti, puls samozřejmě necítil, něco zamumlal k sestře Udelíně a odešel. Sestra vstala a otevřela okno. Do chladného, ale ne mrazivého pokoje vnikl mráz jako dýka. Věděl jsem, proč Udelína otevřela okno. Může v takovém mrazu duše ulétnout vstříc Stvořiteli? Neovladatelné myšlenky.

„Musíš teď pryč, Danny,“ řekla Udelína. „Jdi do kaple, je otevřená. Pomodli se za maminku.“ Ani mi neprojevila soustrast, snad proto, že tohle byla krásná smrt, maminka byla zaopatřená. Mladý páter se mě potom na chodbě vyptával, kolik je nás v prvním ročníku na filosofii, zesmutněl, vzdychl, v semináři je jenom sedmnáct noviců…

V deset šel otec zase do banky, všechno jsem zařídil já, rakev prostřední jakosti, křížek. Majiteli ústavu jsem však oznámil, že obřad provede důstojný pán Meloun, a šel jsem na faru.

Všude bílo, v noci napadl sníh, zdálo se mi, že maminka už je anděl, duši mi pořád trýznila pozdní lítost, jíž se už nic nedalo odčinit, nic. Ani jsem si nemohl vzpomenout, čím jsem vlastně mamince ublížil, v uších mi zněl neznělý hlas už mrtvé, špendlíčkem budeš hrabat, Daníčku! Ale co konkrétně, už jsem nevěděl. Zanedbávání. Ano. Hlava plná Ireny. Marie. Potom Lizetky, maminka z ní úplně zmizela. A Lizetka už ani nebyla katolička, ale zbožná byla, přestoupila na metodismus a věděl jsem, že chce, aby to byla zas ona, jediná jiná, protože kolik metodistů je v Praze? U nich doma bouře. Jenže Lizetka byla jediná dcera. Možná, asi, ani nebyla zbožná, muchlal jsem ji každé odpoledne, do noci, až se podívala na hodiny, stáhla si sukni a stroze nařídila dost, Daníčku! Jdi domů. Už je pozdě. Já jel půlnoční tramvají v mrazu, na sedadle jsem se svíjel bolestí z nesplněného očekávání žláz, naštěstí jsem v půlnoční tramvaji byl skoro sám, pár spících dělníků z nějaké pozdní šichty nebo spíš z hospody. Zmrzlý průvodčí mi řekl: „Cejtíš to, mladej? Jako ze sudu!“*

Myslel jsem jenom na Lizetku, maminka už tu nebyla. V posteli si ke mně potom lehla Naďa, věděl jsem, že mrtvá nic neváží, ale od bolesti mi pomohla. Už jsem se ani nechodil zpovídat, nevěděl jsem, jaký je to vlastně hřích. Věděl jsem. Zapomněl jsem na maminku. Cti otce svého a matku svou. Už jsem na to nemyslel.

—

Z kostela vyšel velebný pán Meloun. Toho se čas a historická situace dotkly. Zle. Zhubnul, jenom obličej jako měsíc v úplňku zůstal stejný, ale svraskalý, meloun nad kolárkem okolo vychrtlého krku, měsíc nad černou uniformou jeho stavu a třídního zařazení, ošoupanou, visící na pohublých ramenou jako na věšáku. Opíral se o hůl, druhou ruku na rameni mladého kaplana, kterého jsem neznal. Pan kaplan Brejcha po válce do řádu nevstoupil, protože velebný pán Meloun se z Buchenwaldu vrátil. Jenže pan kaplan neustále toužil odčinit, že jako kněz za války selhal. Dělal to pokáním, půsty a modlitbami ve dne i v noci, vsugeroval si fanatický denní řád jako Pascal, takže když se octl na Rovnosti, vypadal, řekl Harýk,* který se dostal ven na Velkou amnestii, jako kdyby na Rovnost přijel z Aušvicu na zotavenou. Válečné selhání nakonec odčinil. Pomohl nějakému agentu-provokatérovi přes hranice, jenže místo agenta v Německu skončil pan kaplan na Rovnosti a tam, na samotce, brzo umřel.

Před velebným pánem a jeho novým kaplanem šel, mešní roucha přes ruku, mladík, jenž vypadal na přestárlého ministranta, jako jsem byl kdysi při jedné příležitosti já. Dávno, dávno jsem jednou taky takhle vypadal. Tenkrát si velebný pán vykračoval přes náměstí ke kostelu svižně a silným hlasem na mě s výčitkou volal: „Honem! Honem, Smiřický! Jdete pozdě!“

—

Zaklepal jsem, důstojný pán Meloun sám pootevřel dveře, a když uviděl mě, řekl tiše:

„Smiřický, přijďte za chvíli. Asi za půl hodiny. Já…“

Pootevřenými dveřmi jsem zahlédl Tondu Kratochvíla a nějakou holku zády ke mně. Trochu se otočila, z profilu jsem ji poznal. Dáša, teď už teda ne Sommernitzová.*

„Nebo ne. Jděte do kostela. Do sakristie," pravil velebný pán Meloun. „Přijdu za vámа."

Otočil jsem se k odchodu. Sestupoval po vydřených dřevěných schodech a ohlédl jsem se, tu tvář jako měsíc jsem ještě zahlíd mezi dovíranými dveřmi jako měsíc v úplňku, můj symbol paradoxního, ale přívětivého nebe, na něž jsem věřil. Nebo nevěřil. Proto jsem občas zašel k velebnému pánovi, ačkoliv náboženství jsme měli jen do tercie, a teď už jsem končil kvintu. Jen tak. Na návštěvu. Velebný pán byl na faře sám, kaplan mu tenkrát, pár dní předtím, než přišli Němci, odjel na nějakou pouť do Říma a už se z pouti nevrátil. Velebný pán tedy zůstal sám, nového kaplana mu zatím neposlali, ani hospodyni neměl, na stravu chodil do hostince k Součkovům, kde mu dělali cenu.

*Šel jsem do sakristie a začal jsem se modlit. Jenže – nezvládnutelné myšlenky. Brzy jsem byl u Ireny, slyšel jsem hlas, který se vždycky smál, hřiště za sokolovnou, kde holky hrály nějakou hru, měly udeřit pálkou o zem, odhodit ji a utíkat a kluk, který stál proti nim a držel v ruce míček, ho v té chvíli po nich hodil. Když se trefil, než holka doběhla na metu, vypadla ze hry. Zatím vypadly všechny. Na řadu přišla Irena, v předklonu jako by udeřila pálkou o zem, ale země se nedotkla, klukovi to nedošlo a s chutí po ní mrštil míčkem, trefil ji prudce do stehna, až vyjekla, ale míček odlétl stranou, teprve teď praštila Irena pálkou o zem, elegantně odběhla na metu, kde byla v bezpečí, a na kluka udělala dlouhý nos. Žádnou jinou tohle nenapadlo. Irena je génius, jediná. Pořád jsem se modlil, v duchu jsem říkal slova, ale viděl jsem tu dost nedávnou, zanedbatelnou událost na hřišti. Zavřel jsem pevně oči, abych myslel na modlitbu, a spatřil jsem Naďu, jak provinile stojí před maminkou.**

Si cor not orat, in vanum lingua laborat.*

Velebný pán přišel do sakristie a usedl do prošoupaného křesla, určeného pro biskupské návštěvy. Ve skříních visely dobře vyprané pluviály a komže, ministrantské komže, z nichž jsem nedávno vyrost. Bylo tu šero, skoro tma, nebýt úzkého okna, které tu zbývalo snad z rané gotiky. Důstojný pán na mě mlčky hleděl, všiml si, že jsem nesvůj. To jsem byl. Proč nejsou rádi, že jsou rádi, Dáša s Tondou? Musej lízt za velebným pánem, aby si toho všimnul někdo, kdo si takových věcí všímá...

„Proč k vám chodí, velebný pane?" zeptal jsem se pak váhavě: „Není – není to trochu – riskantní?"

„Neměj obavy, Smiřický," usmál se velebný pán. „I v Německu jsou zatím taková manželství pravoplatná," řekl nejistě.

„Jenomže...," zarazil jsem se, nechtěl jsem velebnému pánovi přidělávat starosti. Chtěl jsem říct, že jenomže stačí, aby si toho všim někdo, kdo si všímá, pošlou na faru někoho, kdo se nedá opít mešním vínem – a... To jsem věděl od Alíka Karpelesa,* jeho bratranec se* včas *oženil se všemi sedmi křestními listy doloženou árijkou, jmenovala se Hilde Schlösser, nikdo nemusel padělat matriky, a stejně si někdo všim. Mezi soukmenovci ujela Hildě huba a* ex post *z toho byl kriminální zločin zvaný* Rassenschande.

Nezvládnutelný tok myšlenek. Technický termín jsem znal z hodin Die Deutsche Ideologie, *kterou musela, chtíc nechtíc, učit paní profesorka Brunnenschattenová, proto nepřednášela, jenom četla ty věci z knížky s tím názvem. Z dost tenké knížky; všechno, v co Němci měli věřit, se do ní vešlo, jenom paní profesorka Brunnenschattenová, třebaže byla Němka, jak říkal otec, jako poleno, na nic z toho mála nevěřila, už se vlastně ani nejmenovala Brunnenschattenová, ale Čvančarová, krásné německé jméno vyměnila za kabaretní české, a to se inspektoru Wernerovi nelíbilo.* Paní profesorka, tedy Čvančarová, pro mě ale pořád Brunnenschattenová – vlastně Brunnenschatten, bez slovanské koncovky –, četla monotónním hlasem jako umělá žena, ačkoliv když chtěla, uměla přednášet spatra a se zaujetím poezii Rainera Marii Rilkeho.*

„Co bude dál, je v rukou božích," pravil velebný pán Meloun.

Božích. Nebo taky v docela jiných rukou. Pokud jich ovšem Bůh nepoužívá k nějaké zkoušce, které nerozumíme. Tak by to jistě vysvětlil páter Urbanec, profesor dogmatiky na teologické fakultě v Praze, který znal* Summu theologie *svatého Tomáše Akvinského nazpaměť a byl zpovědníkem mého strýce Neumanna. Dovedl vysvětlit všechno. Kdyby mu šlo věřit.*

Bylo už půl deváté, tma, pozdě na svatého Akvinského. Ovšem, takové věci se projednávají ve tmě.

Šel jsem domů.

Z Kamenice vyšla na náměstí Nina, od vlaku z Heřmanic. Tvářička rovněž měsíčná, povadlá žalem, zdálo se mi. Nic jsem o ní nevěděl. Taky jsem se nezajímal. Tenká lýtka v horáckých střevících, odřený bleděmodrý kabát, probůh, snad stejný jako v ok-

távě, za války. Na vyšisovaných zlatých kadeřích šedivý baret. Šla sama, zmizela mi z dohledu pod dolním rámem okna.

—

V hotelu Bářina otce, v zadní místnosti, kde se už se všema všechno točilo, se ke mně naklonila Bára.

„Proč si jí nevšímáš?“

Podíval jsem se na ni nechápavě, byla zdvojená, ale to chlastem, tenkrát pan hoteliér nám na mejdan poskytl soudek rumu. Nikdo jsme nebyli zvyklí pít, protože za války alkohol byl jen na příděl pro fabrické hamouny, a pokud doma měli lahvičku, schovávali ji pro strejčka Příhodu, tj. skoro vždycky na úplatek někomu z Arbeitsamtu. *Díval jsem se na zdvojenou Báru, nechápavě, snažil jsem se dostat ji do ohniska a tím ji scelit. Nešlo to. Obě Báry kývly hlavou, otočil jsem se tam, měsíčná tvářička, Nina ji zvedla ke mně, celou vlhkou.*

„Já si – všímám –,“ zakoktal jsem, vzal jsem Ninu kolem krku, poprvé v životě jsem na rtech ucítil teplé vlhko dívčí pusy.

Tak začala moje první tak trochu aféra. Proti mé vůli. Proti mým hollywoodským nárokům na dívčí krásu. Jak o tom o mnoho, mnoho let později zpíval písničkář: „Není-li tu ta…“

Chodil jsem s ní do lesa, kde jsme se líbali, pak jsem ji provázel na nádraží. Neovladatelné myšlenky mě odváděly k Ireně, k Marii, Naďa v té komedii s tragikomickým koncem ještě nebyla. Jenom ty dvě, a žádná nechtěla. Líbal jsem Ninu. Pak jsem přestal. Prodělal jsem jenom křest voňavým ohněm rouge na rty, pod sukně jsem jí ani nesahal. Nebyla to Judy Garland, která mi v noci nahrazovala ty dvě, co nechtěly. Nebo možná by i chtěly, ale já v jejich přítomnosti ztuhl trémou a dokázal jsem pohybovat jen svaly, které ovládají ústa.*

A tak pořád ze školy do lesa, to už se vyučovalo odpoledne a v Obchodní akademii, protože gympl zabrala Hitlerjugend, v lese na lavičce, o něčem jsme mluvili, mlčeli, nevěděl jsem, jak to skončit, z lesa na nádraží. Mlčeli jsme. Neovladatelný tok myšlenek… Jak jsem čekal na Marii před domem pana Skočdopole, protože tudy chodila do gymplu, všechno s Přemou domluveno, předstíraná konverzace, objevila se v modrém kabátku, fau fýr fiktoria* na hlavě, protože sněžilo, přistoupil jsem k ní, ale zvedla nos a nespustila jej celou cestu ke škole. Přilepit se na ni po vyučování jsem ten den nemohl, někudy mi unikla. Konec jedné z těch kapitolek.*

A Nina byla samozřejmě moudřejší než já.

Bývala to nerozlučná kamarádka s Bárou Innemanovou, jenže ta už dávno nepřistupovala do stejného vlaku v Poříčí, kde Nina už vyhlížela z okna. Bydlela v Praze. Podle jízdního řádu měl tu pražský rychlík být dřív než lokálka z Heřmanic, jenže v té historické situaci se vlaky přestaly řídit jízdním řádem. Jejich dívčí přátelství zničil vdaný stav. Manželka československého faráře v Heřmanicích nad Ledhují, v domácnosti, manželka rady Čefelína z ministerstva vnitřního nebo snad zahraničního obchodu, snad z té protekce inspektorka škol, to jsem nevěděl. Ale členka Strany. Hotel jejímu otci už nepatřil. Nevadilo to. Otec prý vstoupil na Gottwaldovu výzvu, jazyky, snad, patrně zlé, tvrdily, že se přilepil ke kostelecké partě, kterou pochválil sám prezident, když se kvůli tomu, k čemu parta vzorně napomohla, začal upíjet. Nevím. Nic nevadilo.

Vídal jsem paní profesorku Brunnenschattenovou v lese s nějakým chlápkem, zřejmě randili, a divil jsem se jí. Paní profesorka byla hezká, i když Němka jako poleno, štíhlá blondýna v dirndlu přes bílou blůzu, kterou, říkalo se, jí do školy zakázal nosit mravný ředitel Zach. To jsem byl v primě a nevěděl jsem, že má blůzu zakázanou, aby nevzrušovala kvintány, snad i kvartány a terciány, ale už v sekundě jsem si to domyslel, protože bylo léto a paní profesorka ji nosila po městě, v létě bez dirndlu. Do školy chodila v hnědých šatech, zpod kterých jí občas koukala růžová krajka spodničky, holkám to vadilo, tak vyslaly Stázku Anastázovou, aby jí to na začátku hodiny němčiny pošeptala do ucha. Jak šla Stázka ke stupínku, viděl jsem, že má vzadu na sukni díru a pod ní žádnou růžovou spodničku, ale zřejmě bleděmodré kalhotky. „Aufstehen! Umdrehen!“ *nařídila paní profesorka, nedělala s tím dlouhý proces. Celá třída se otočila, paní profesorka asi povytáhla spodničku, protože krajka zmizela, a znova nařídila:* „Umdrehen! Setzen!“

Ze školy jsem tehdy chodil se Stázkou, která bydlela v domku u nás na dvoře, a řekl jsem jí, že má vzadu na sukni díru. Pravila: „To je toho!“ ale den nato, když jsem se k ní po vyučování připojil, držela si oběma rukama na zadku aktovku. Zlomyslně jsem se jí zeptal, proč to dělá, musí to přeci být nepohodlné, a ona odsekla: „Protože mám na prdeli díru,